

Kaninoen Endelave

Endelave rundt til fods langs kysten med start fra havnen.

Beskrivelse af turen med Endelave historier samlet af Lufthavnchefen Jens Toft (t.v.)

Kaninoen – ikke at forveksle med pilgrimsruten Caminoen i Spanien – er efter ide af Birgit Juel Martinsen, som arrangerer guidede ture birgitjm@gmail.com Tlf. 2613 7260

Turen langs Endelaves kyst byder på store naturoplevelser, men det bliver en ekstra spændende tur, hvis man kender historierne, som knytter sig til de enkelte lokaliteter. Lån en vandringsstav til turen!

Der er ingen madsteder undervejs. Husk drikkevand og travesko.

Endelave hører under Horsens kommune, som driver færgefarten. Omkring år 1900 fik Endelave en havn, idet der byggedes en kaj og anløbsmole med færgehavn ved enden. Går du fra havnen ind mod byen, er det første du møder mindsteningen over Endelave færgeren dampskibet "Agda" der blev minesprængt en aften i januar 1944, undervejs hjem fra Horsens. Alle 14 ombord omkom, deriblandt to drenge der havde været i Horsens for at få taget mål til konfirmationstøj.

I hårde vintre, blandt andet under krigen, var færgefarten flere gange i længere tid indstillet på grund af is. Så foregik al transport de 13 kilometer til Snaptun til fods, eller med hestetrukne slæder over isen. Man bragte svin og smør over og tog forsyninger med tilbage.

Fra havnen vestpå langs kysten er der 21 kilometer øen rundt. Tårnet midt i byen er resterne af en KZ- vindmølle bygget under krigen af firmaet Kramme og Zeuthen, som også lavede flyvemaskiner. Den producerede jævnstrøm og så meget, at Endelave var det eneste sted i Danmark, hvor strøm ikke var rationeret under krigen. Kirken er fra cirka 1400. Tårnet dog fra 1930. Mellem kirken og gadekæret er den gamle skole fra 1828, som i dag er sommerforretning. I mange år var den en af øens otte købmandsforretninger. I gamle dage var der over ottehundrede beboere på Endelave. I dag er der under to hundrede fastboende - og kun en købmand!

På Møllegrunden vest for Endelave er en sælkoloni. Ofte ser man sæler langs kysten ligesom sælunger af og til kan ses på stranden.

Mellem Møllegrunden og Endelave er der en meget smal sejlrende, hvor det ofte sker, at sejlere rammer ved siden af. En morgen for nogle år siden lå der ud for vestkysten et sejlskib, som for alvor var gået på grund. Skibet havde deltaget i "Fyn rundt", så det var da kommet noget på afveje. I løbet af natten havde skibet uden held kaldt Lyngby Radio for at få hjælp. Det var nu ikke så mærkeligt! Skibet havde meddelt, at det lå ved Korshavn på Fyn! Da skibet blev trukket fri røg anker og kæde overbord. Kæden var ikke fastgjort til skibet! Som gamle Holberg sagde: Et er søkort at forstå, et andet skib at føre!

Flyvepladsen er fra 1964 og med placeringen lige midt i Danmark, er det et populært udflugtsmål med rigtig mange besøgende også fra udlandet. Nogle piloter slår telt op i nøddeplantagen og bliver en dag eller to. Flyvepladsen er på 650 meter og blev for over halvtreds år siden anlagt af den vestjyske maskinhandler Jens Toft, som netop havde købt en ældre flyvemaskine og lært at flyve. Han købte gården af den kendte handelsmand,

Låsby Svendsen. Som udbetaling ved købet indgik blandt andet to store ældre amerikanske mejetærskere og 10.000 kr.

Der hvor telefonkablet fra fastlandet i gamle dage kom i land, står et sømærke, som advarede skibe mod at kaste anker her udfor. Nu er der placeret en stor fuglekasse på sømærket, hvor tårnfalken flere gange har fået unger på vingerne.

På stranden nedenfor flyvepladsen står en drivtømmerbænk kaldet "Bachmanns bænk". Manfred Bachmann var en tysk pilot som jævnlig gennem over fyrré år besøgte Endelave – ofte med medlemmer af hans flyveklub fra Walsrode nord for Hannover. Den 4. september 2014 havde Manfred og Gudrun som sædvanligt overnattet i telt på Endelave, før de ved middagstid startede for at flyve til Fyn, hvor en frokost ventede. Ved indflyvningen til flyvepladsen styrtede de i Kerteminde fjord, hvorved begge omkom. Deres urne blev senere ved en lille højtidelighed med klubmedlemmer søsat i vandet ud for Endelave flyveplads.

Kloben var indtil 1943 en bugt på vestenden af øen, men da en storm om foråret efter endt isvinter brød isen op, skubbede isskrubberne havbunden op som en dæmning, så der blev dannet en sø, som i dag er med brakvand. Kloben er et yndet ynglested for svaner og mange andre forskellige arter svømme- og vadefugle.

I klinten langs Endelaves sydkyst yngler der blandt andet digesvaler og tejster. En gang imellem sker det, at dele af klinten styrter ned, og så kan det hænde, at man lige under jordoverfladen kan se brandgrave fra oldtiden.

En sommerdag i 1973 ankrede galeasen Gudrun af Fredericia op ud for Endelaves sydkyst. Det blæste op om natten og skibet rev sig løs og drev ind på den stenede kyst, og der blev det liggende og blev slået til vrage. Næste forår var der kun nogle vragestumper og den store en cylindere motor tilbage. Motoren kan stadig ses i strandkanten, der hvor klinten ophører.

At det kan være farligt at ankre op langs Endelaves sydkyst underbygges af en tildragelse sommeren 1999. Rødding Friskole have bygget et vikingskib – Imme Sleipner- som et 10.klasses projekt. Skolen sejlede på togter med skibet og en julidag i 1999 ankrede skibet op ud for sommerhusområdet ved Lynger, og besætningen gik i land for natten. Imidlertid blæste det op, og næste morgen kunne det konstateres, at skibet var slået til vrage- det var også et totalforlis.

På sydkysten nær Lynger, blev et større område udlagt som sommerhusområde. Det blev Soldugvej, Hjertegræsvej og Brombærvej.

Lynger Endelaves sydøstlige hjørne var fra gammel tid husmændenes tørveparceller, lange smalle agre med sammenpløjed ryg mod midten. På Lynger Hage var der i 30'erne et ralværk hvorfra der blev udskibet ral, blandt andet til bygning af Lillebæltsbroen.

En junidag i 1808 under Englandskrigene, ankrede en engelsk fregat op ud for Endelaves østkyst. Endelavitterne anede nok, hvad der var englændernes ærinde – At skaffe proviant- Det ville man dog ikke godvilligt gå med til, så man bevæbnede sig med leer og høtyve, og en enkelt muskedonner, og gik i dækning bag strandvoldene. Da man fra Fregatten satte en barkasse i vandet og roede ind mod øen, affyrede man geværet og jubelen var stor, da barkassen vendte om. Man jubede dog for tidligt – fregatten affyrede en bredside mod øen. Ingen blev ramt og Endelavitterne tog benene på nakken hjem til byen. Og så gjorde englænderne landgang. Øens præst gik englænderne i møde og undskyldte det affyrede skud – man troede, at det var "Svensken". Der var en sort mand i den engelske besætning – de lokale havde aldrig set sådan en før, så de troede, at det var Fanden selv,

som gjorde Englænderne selskab. Nogle kanonkugler blev senere fundet. En af dem kan i dag ses på Øens museum.

Lidt fra østkysten er Øens eneste løvskov. Den hører til herregården Louisenlund, som ligger vestlig i skoven. Store udgåede træer i skoven er resultatet af en østenstorm, hvor der ved højvande trængte havvand ind i skoven. De står der stadig, da skoven er naturskov. 1936 købte Hjalmar Olsen Louisenlund, som han havde et par år. Med sig havde han tre store løveunger. En af dem slap løs og nåede at sprede skræk og rædsel på Øen og bide nogle gæs ihjel, inden den blev indhentet og skudt og begravet i skoven, hvor graven stadig forevises. Hjalmar Olsen drog siden til København, hvor han under krigen blandt andet levede af forskellige lyssky aktiviteter.

Hjalmer Olsen endte i øvrigt med at blive forsidestof, som et af de to ofre i Dobbeltmordet i Køge Bugt den 22 april 1948. Hjalmer Olsen var sammen med en kompagnon blevet sejlet ud på Køge Bugt, under påskud af, at man der skulle møde nogle svenskere og handle om et skib, som Hjalmer Olsen havde part i. I stedet for handel blev Hjalmer Olsen og kompagnonen skudt og smidt i Køge Bugt. Samtidige aviser omtalte en mulig forbindelse mellem mordet på Hjalmer Olsen og dobbeltmordet på Peter Bangsvej, som var blevet begået ca. 2 måneder tidligere.

I 1938-39 overtog Statens Jordlovsudvalg Louisenlund og udstykkede en række husmandsbrug på arealerne. Siden har der bl.a. været feriekoloni for børn, og i dag har gården private ejere, som har gården for jagtens skyld. Bygningerne bruges til udlejning til større selskaber, konferencer osv..

Øvrediget tværs over Øen adskiller det dyrkede land med naturområdet Øvre og skulle være fra før svenskekrigen 1658 – 60.

Et populært badested på østkysten er "Tysker Stranden" også kaldet "Sorte Strand" eller "Sørøver Stranden". Det sidste efter, at DR TV sammen med norsk, svensk og finsk TV i 1991 på Endelave lavede familiekrimien "Mysteriet om det levende lig", hvor sørøverskibet her lå for anker under optagelserne.

Øvre er siden stenalderen opstået ved, at havet i stormvejr over århundreder har flyttet materialer fra østkysten og har skyllet sand og grus nordpå, der har lagt sig ved nordkysten som stranddrevler, som stadig ses. Øvre er overdrev og blev i 1777 fordelt til Øens gårde, hvor hver gård har en parcel, hvor man kan hente brænde og gå på jagt.

På vestsiden af Øvre er der en skibssætning, hvor der er fundet dele af et kvindebronzesmykke fra vikingetiden.

Herfra forlader vi kysten og følger vejen ind gennem vildnisset ned til T-Hullet i vest på grænsen mellem det gamle Endelave og Øvre. Herfra strækker der sig den lave Åsbanke østpå. Denne ås har i stenalderen været Endelaves nordkyst med lavt vand lige nedenfor. Midt på banken har stenalderfolket haft deres boplads med flintesmedens værksted. Hele Øvre er som ovenfor beskrevet lagt til i tidens løb siden stenalderen.

På strandengen vest for vejen ligger der en stor flad sten kaldet Fandens Sten, fordi der i stene findes en hestesko-formet fordybning. Ifølge sagnet er mærket sat af Fanden, en gang han sprang fra Hjarnø til Samsø, og satte af på stenen undervejs. I virkeligheden er der tale om en helleristning fra Bronzealderen.

Et betydningsfuldt vådområde i bugten ved havnen er de fredede strandenge benævnt "Flasken", som rummer både tidevandsrender og strandsøer, hvilket giver gode fourageringsmuligheder for både svømme- og vadefugle. Her er fugletårnet, hvorfra man ofte ser havørne jage ved Flasken. Overalt på Endelave kan havørne i øvrigt ses i luften.

Endelave Andelsmejeri er fra 1888 og havde oprindeligt 60 leverandører, men det lukkede ned, da der kun var få tilbage. Man satte derfor gårdenes køletanke på hjul og sendte dem med færgen til Snaptun, hver de blev tømt. Dyr lægen var den sidste, som havde malkekvæg på øen. Lige bag ved mejeriet ligger øens campingplads.

I gamle dage med blandet landbrug på Endelave var der rigtig mange harer! I dag med overvejende kornavl er der langt imellem dem. Til gengæld er der mange kaniner- fire kaniner er i tyverne sat ud på Endelave, og de har ynglet som ja, kaniner. De er siden blevet kendetegn for Endelave, men også en plage. Grøntsager skal hegnes ind og afgrøder langs gærderne, hvor kaninerne har deres huller, bliver gnavet ned. Men søde er de da! Om vinteren kommer jægere fra hele landet, for at skyde kaniner og der bliver skudt i tusindvis. Man har fritter, et lille tamt rovdyr af mårfamilien, som bliver sluppet ned i hullerne til kaninerne, som så bliver skræmt og kommer op til jægerne.

Rådyr er for mange år siden indført på Endelave. Det er hyggeligt at se dem på græsplænen om morgenen. Nyplantede frugttræer og andre løvtræer skal dog hegnes ind, for at forhindre at barken bliver gnavet af eller ødelagt af bukken, når han om foråret fejer gevret fri for bast. Ræven blev for mange år siden udryddet, men er nu kommet igen over isen. Hugorme har vi ikke, men derimod snoge som jo heldigvis ikke er giftige. Og pindsvin og vinbjergsnegle er der. Dræbersnegle er desværre for mange år siden på en eller anden måde kommet til Endelave.

